

VADÁSZ SÁNDOR

EGY 1939-BEN ELHANGZOTT RÁDIÓMŰSOR AZ EGRI LÍCEUMRÓL

A rádiós ismeretterjesztés szinte egyidős a rádiózással, amely köztudottan 1925-ben vette kezdetét. Jellemző, hogy bár az első öt év a műsorkeret kialakításának jegyében telt el, már 1928-ban bizottságot küldtek ki – a kultuszminisztérium égisze alatt – a rádióban megkezdett szabadegyetemi sorozat irányítására. Ennek elnöke a kiváló történész Lukinich Imre lett, aki egy interjúban kijelentette, hogy „a szabadegyetem célja a kisgazda- és iparostársadalomnak alkalmat adni arra, hogy közelebb férkőzzék a modern tudományhoz.” (Magyar Rádióújság, 1928. december 1.) Közölte továbbá, hogy egyelőre maguk a bizottsági tagok látják el ezt a feladatot. Lukinich 1929-ben 11, egyenként 30 perces műsort készített „Magyarország története életrajzokban” címmel.

Túlfeszítené egy forráspublikáció kereteit, ha akárcsak vázlatosan megkísérelnők az 1930-as évek idevágó fejleményeinek nyomon követését. Egy idézet azonban – véleményem szerint – feltétlenül idekiváncozik, mivel alapvető elvi kérdést taglal, éspedig 1939-re vonatkoztatva. „A magyar rádió műsorszerkesztésének vezető irányvonala az 1939-es évben is változatlan volt. A magyar nemzeti eszme szolgálata és ápolása az az irányvonal, amely kifejezésre jut a rádió műsorszerkesztésének minden ágában.” (A Magyar Távirati Iroda Részvénytársaság közgyűlési jelentése az 1939.-i tizenkilencedik üléseiről, Bp. 1940. Magyar Rádió Rt. Archivum Irattár.)

Ebbe a tágabb keretbe illeszthető be az a kezdeményezés, amelyik Marék Antal nevéhez kapcsolható. Ő 1903. július 16-án született Mezőtúron és 1983. szeptember 1-jén halt meg Budapesten. Losoncon végezte középiskolai tanulmányait, együttműködött a pozsonyi Híd című folyóirat munkatársával. Péccsett szerzett orvosi diplomát 1932-ben, majd praktizált Ecseren, az 1950-60-as években pedig Budapesten. Esszéista és szakíró, novellásköteteit és regényeit számon tartja a lexikon is. Rendelkezett a széles műveltséggel, amely valamennyi kiváló ismeretterjesztőnél megfigyelhető. Ez utóbbi tevékenységét a Magyar Hírlapnál, a Magyar Nemzetnél, a Népszabadságnál és a Rádióban fejtette ki. Életének utolsó két évtizedében az orvosi ismeretterjesztés állt figyelmének középpontjában. (Vö. Magyar Életrajzi Lexikon, Bp. 1981. 592. oldal.)

Marék Antal 1939. szeptember 15-én jelentette meg a Rádióélet (a Magyar Rádió első hivatalos lapja) című hetilapban kultúrtörténeti sorozatának beköszöntőjét. („Híres magyar iskolák.”) „Az egyes előadásokban rövid képet festek a városról, amely az iskolát őrizte a viharos századokban – vallott célkitűzéséről. Őstörténetet adok, elsorolom híres tanárait, híres diákjait... Ugyanakkor nem felejttem ki a mai diák mozgalmát sem.” Legfőbb indítékát a népek versenyében látta, amelyben „csak kulturált magyarság állhatja meg helyét” és őrizheti meg újabb ezer évre hagyományait. Ebből a megfontolásból kiindulva választotta ki az ország patinás iskoláit: Sárospatakot, Debrecen, Gödöllőt, Kassát és Losoncot.

Elsőnek Debrecenről hangzott el rádióadás, ezt követte az Egerről szóló. Ma sem lehet meghatottság nélkül olvasni meleg sorait erről a városról, nagy múltú iskolájáról. („Vallomás Egerről.” Rádióélet, 1939. október 6.) „Egerről csak a legnagyobb elragadtatás hangján tudok beszélni. Olyan ez a város, mint egy riviérai olasz vagy francia város...”

Eger pompás épületei az építőművészet remekei... A líceum múltja igen érdekes. A felépítéshez szükséges anyagot a felrobbantott várfalak szolgáltatották. Íme a vérrel öntözött kövek a művelődés szolgálatában. Kortűnet ez! ... Eger annyira meglepett, hogy teljes egy hétig maradtam ott, s ízleltem hangulatát, múltját és remek borát.” Végezetül kifejezte azt a vágyát, hogy – ha megadatik neki – csendes öregségét ebben a városban szeretné leélni, amelyről magában a rádióműsorban (ez október 9-én került adásba) úgy nyilatkozott, hogy „maga a történelem, maga a szépség és a hangulat.”

A híres magyar iskolák sorozatból

AZ EGRI LYCEUM – Írta: Marék Antal

„Ott, ahol a Bükk és a Mátra erdőrengetegei találkoznak, Szent István megalapította az egri püspökséget. Máglya volt ez, amely a pogány sötétséget megvilágította, egyben megragyogtatta a kereszt örökké győzelmet hirdető körvonalait a tétovázó lélek felé. E tűz rőt, lobogó fényénél az egri püspökök nemes arcélei is felfénylenek, kik századokon át szolgálták a magyar művelődés mindennél fontosabb ügyét. Látjuk Klétust, a későbbi egri püspököt, aki az aranybullát fogalmazta, Bakócz Tamást, a renaissance-főpapot, a művészetek nagy barátját, aki a történelem könyveibe is beírta nevét. Felvillan egy pillanatra Oláh Miklós arca, aki a népnevelés ügyéről az 1561.-i nagyszombati zsinaton szót emelt a népoktatás ügyében, egyben elrendelte, hogy minden plébános tartson falujának iskolamestert, Verancsics Antal arca, aki az első magasabb fokú iskolát alapította. Látjuk Telekesy Istvánt, aki az egri szemináriumot megszervezte, Barkóczy Ferenczet, aki bölcsészeti

iskolát állított fel. De legtovább gróf Eszterházy Károlynál kell elidőznünk, a híres Lyceum építójénél, aki az egri Universitas gondolatát ápolta, ki a várost püspökségének 36 esztendeje alatt művészi emlékekkel Magyarország egyik legszebb városává fejlesztette. Húszévi ernyedetlen munkával 450.000 forint befektetésével a XVIII. század legnagyobb magyar épületét építette fel. Valódi műértő és maecenás volt, ki egész életre lekötött művészeket, kik az ő ízlése és irányítása mellett dolgoztak. De helyet kér a nagy nevek előkelő sorában Pyrker László, aki az első magyar tanításnyelvű tanítóképzőt megalapította Egerben. Itt álljunk meg egy pillanatra. Magyarországon 1818-ban a magyar tanításnyelvű tanítóképző intézet előtt már létezett német-szlovák nyelvű képző, amit szintén Pyrker alapított. Ez a tény is bizonyítja, hogy ebben az országban nem tettek különbséget nemzetiségek között.

Folytatnók és bővítenénk a püspökök sorát, ha az idő nem sürgetne, ha nem zsúfolódna bennünk a mondanivalók tömege. Ime Bartakovics érsek neve is kimaradt, aki a múzeum alapjait megvetette.

Az egri lyceum 53 méteres vaskos csillagász tornya magasán emelkedik az ég felé. Büszkén uralkodik a püspöki város felett, mint a katona, aki királyi személyt vigyáz a palota előtt. Ez a csillagász-torony majdnem száz esztendőn keresztül az ég titokteli világát mérte. Most csak a vaskos, bolthajtásos falai állanak, a csillagda üres régen. De van a szoba közepén egy csodálatos, kerek asztal, amelyen a kalauzoló portás jóvoltából érdekes dolgokat lehet látni. Az ablakokat elsötétíti, a periszkóp két vastag drót fogantyúját elkezdi huzigálni, abban a pillanatban az asztalra vetítve látjuk a várost. Éppenúgy, mint egy filmet. Az érseki kertben hatalmas, szikrázó vízszugárral öntözi a gyepet egy liliputi emberke, a főszékesegyházba most lép be éppen egy parasztasszony, az uszoda körüli fák lombjait készülő vihar szele hajlítgatja.

Nézzük sorra mit vetítenek a fehér asztalra a periszkóp lencségei. Csodáljuk meg a várost, amely a Lyceumot és az iskolák tömegét építette és ezzel a „kis magyar Athen” címet kiérdemelte. Ámuljunk ezen a várososon, amely maga a történelem, maga a szépség és a hangulat.

Már a rómaiak idején város állott helyén. Ime néhány kemény dátum a város történetéből. 1241-ben a tatárok felégetik és lakóit kardélre hányják. IV. Béla újjáépíti a várost. 1279-ben Kun László dűlja fel. 1451-ben Giskra cseh hordái, 1514-ben Dózsa alvezére égeti fel a várat és a várost. Aztán jön a török, de ott áll Dobó István, a vár hős kapitánya, aki kétezer emberrel 38 napon keresztül sikeresen védi a várat. Később mégis úrrá lesz a török, mert III. Mohamed 200 000 harcost vonultat fel, mire az idegen zsoldosok feladják a várat. Kilencvenegy évig tartja megszállva a török Egert, míg végre Buda felszabadulása után sor kerül Egerre is. Ez a megszállás mélyen rá-

nyomta bélyegét Egerre. A törökök annyira megszeretik a várost, hogy kivetésük után sokan közülük visszatérnek ide, letelepednek, békés polgári foglalkozást kezdenek el és elmagyarosodnak.

Ennyi dióhéjban a múlt és most lássuk a jelent. Hát itt aztán egyik ámulatból a másikba esünk. Az asztalon megjelenik a soktornyú város. Az egyes épületek remek barokk stílusban épültek, olyanok mint egy finommívű ékszeres doboz. A Káptalan utcában egész sor pompásabbnál pompásabb ilyen kanonoki palota áll. Díszes kovácsolt vaskapuk iparművészeti remekek, mögöttük gondozott parkok csoportjai zöldellnek. Micsoda fejlett, művészi érzékkel megáldott ipar volt ez, amely ilyen művészi remekeket tudott alkotni. A főszékesegyház hatalmas méretei tűnnek elénk. Ennél csak az esztergomi primási templom nagyobb. 1936-ban tündéri fények világították be a székesegyház oszlopcsarnokát, amikor Liszt Ferenc emlékhangversenyt tartottak Egerben. Változik a kép, a ciszterciták templomát és rendházát látjuk, majd a minoriták templomát és rendházát. Utóbbinak két gyönyörű ívelésű tornya pompásan boltosodó homlokzatot zár be. Még egy hatalmas két-tornyú templom a Szent Ferenc rendié, amelynek az az érdekessége, hogy török mecset köré és fölé épült azután, hogy a törökök kitakarodtak a városból. Az a karcsú, valószínűtlenül vékony egyedülálló torony pedig, amely olyan messziről, mint egy hegyével felfelé állított ceruza, a minaret, amely párját ritkító török emlék. Azt állítják a büszke egriek, hogy ilyen karcsú torony talán még a Balkánon sincs. Innen kiáltotta a müezzín az akkori török Eger felé Allah dicséretét. Ennyi díszes épület után most a kis házakra figyelünk. Ezek a kis házak már a török uralom alatt állottak és a kor ízlését szinte maradéktalanul megőrizték. Szerényen, a földhöz szinte leragadva lapulnak ezek a házak, melyeknek mindegyike egy egy értékes műemlék. A vár öreg falai surrannak most az asztalra, hol Dobó István harcolt hősiezen, az egri hős asszonyokkal együtt. Szobra is itt van lám a piactéren, ahogyan kivont karddal áll hősi pózban, mellette az egri nő, amint egy hatalmas követ emel és készül lezúdítani a síma török koponyákra. Még egy mellékalakja is van a szobornak, a vár védője. Ez itt a versenyszoda, honnan nem kisebb úszó indult el, mint Bárány István, aki nemzetének nagy becsületet szerzett kiváló sportteljesítményével. A strandon hangos jókedvvel fürdik, lubickol az ifjúság, ebben a pillanatban ugrott valaki a trambulinról a mélybe. Látni, ahogyan a víz összecsap felette. Az uszoda mellett találjuk a török fürdőt, amelynek az az érdekessége, hogy a medencéibe a föld mélyéből bugyog a gyógyító szénsavas víz. Akkora buborékok gyöngyöznek a felszín felé, mint a zölddió.

Szinte fuldoklunk a sok szépségtől, ámuló lelkünk nem is hiszi, hogy mindez egyetlen városban zsúfolódott össze. De való igaz ez, a periszkóp nem hazudik. Igaz a szépséges Deák Ferenc utca, amely a szép állomás épü-

lettől bevezet a városba, két oldalt fák és fák, virágos, zöldfüves sétányok és ott, ahol az út a Főszékesegyház előtt elhalad, fenyőkkel és pálmákkal és más díszfákkal szegélyezett utak vannak, szinte francia rivierai kép ez, csak az ezüstösen csillámló tenger hiányzik hozzá. San Remoban is képzelhetnők magunkat, bátran állhatna ott a pompás Korona szálló, lombos, árnyat adó fáival, rendezett sétányaival, zsalus ablakaival, balkonjaival.

Az ég sok széppel megáldotta Egert. Agria orat et docet. Régi szállóige ez, Eger imádkozik, tanít. Valóban, kis magyar Athen ez, hol napjainkban 7.500 diák forgatja a könyveket és művelődik kiváló pedagógusok vezetése mellett.

Mindezt el kellett mondanunk a városról, hogy elképzeljük a hatalmas Lyceum méreteit, szép stílusát és értékes múltját, egyben hozzávetőleges fogalmunk legyen környezetéről is.

A Lyceum a főszékesegyházzal szemben terül el. 1765-ben kezdték építeni, 1780-ig a munkások százai dolgoztak rajta. Terveit Fellner Jakab készítette, kit Eszterházy Károly gróf püspök, a Lyceum építője Bécsből csalta Egerbe és kemény szerződéssel egész életre Egerhez kötötte. Ő építette a pápai monumentális templomot és Veszprémben a szép püspöki palotát. Mikor 1710-ben az egri vár utoljára szerepelt a történelemben, falait felrobbantották. A robbantás zaja felhallatszott az érseki rezidenciába, ahol akkor gróf Eszterházy dolgozott. Nosza megvásárolta a püspök a katonai kincstártól a romokat, boldogan eladták neki. Még mosolyogtak is rajta, minek a püspöknek az a sok ócska kő, használhatatlan várrom. A kövek pedig szépen átvándoroltak arra a helyre, ahol a Lyceum felépült.

Egy és fél holdnyi területen 20 méter magas négy utcára néző zárt épület ez, amely négy egyforma homlokzatú épületet egyesít magában. A XV. Lajos korbeli rokokó ékítmények éppúgy megtalálhatók benne, mint a XVI. Lajosról elnevezett stílus szabályosabb irányai. A hátsó szárny közepén a csillagvizsgáló torony emelkedik a magasba. Három kapu vezet a Lyceumba, a kapualj csupa oszlop és boltozat, ami már a belépésnél nagyban emeli az épület fenséges hatását. Fent a folyosók és a termek tágasak és hófehérek. A diák itt nem érezhette börtönben magát, mert hatalmas ablakokon árad, egyre árad a napfény a termekbe és folyosókra. Általában minden olyan tágas, olyan bőségesen méretezett, látszik, hogy nem takarékoskodtak az anyaggal. Három szárnyában három hatalmas terem, egyik a homlokzaton, a díszterem, másik a könyvtárterem, harmadik a kápolna. Mindegyik mennyezetén egy egy hatalmas, kb. 250 négyzetméteres freskón ámul el a szemünk. Ilyen hatalmas mennyezet freskók szinte páratlanul állnak hazánkban. A díszterem freskója a tudomány négy csoportját ábrázolja, az égboltozat végtelenségébe vesző távlattal. Pár évig a tudomány valamennyi ága működött itt s ezzel az első teljes egyetem büszke címét Eger érdemelte

ki magának. A könyvtár freskóját Kracker Lukács és sógora Zach József festette. Ez a tridenti zsinatot ábrázolja, a Santa Maria Maggiore nevű templomban látható festmény után. 132 életnagyságú alak van benne. Mikor Maulbertsch, a lyceumi kápolna hírneves festője ezt a freskót meglátta, csüggedten felsóhajtott: – ennyire én nem vagyok képes.

Pedig az ő freskója a kápolna mennyezetén, amely a mennyországot ábrázolja, remek alkotás. A Lyceumot leírni nehéz feladat, a Lyceumot látni kell.

Íme a csodálatos metamorfózis, a kövek, hol valamikor vitézek és harcosok vére folyt, most a békés fejlődés és művelődés szolgálatába állottak. S ahogyan hűségesen kitartottak századokon át a harcban, éppen úgy kitartottak hűségesen új helyeiken, a művelődés várában. Húsz év kemény munkája kellett hozzá s egy olyan kemény akarátú ember, mint gróf Eszterházy, aki ennek a húsz esztendőnek harcát véges végig bírta.

Fordítsuk a periszkópot a múltba és figyeljük a Lyceum őstörténetét. Az 1700-as esztendőig kell visszaforgatnunk az idő kerekét. Ez időben csak a nagyszombati egyetem, amit 77 évvel később Budára, a királyi várpalotába helyeztek át, iskolázott jogászokat. A kolozsvári protestáns kollégiumban csak 33 évvel később kezdték a hazai jog tanítását.

Foglár György, egri kanonok, c. püspök alapító okmányában leírta, hogy oly kevés a katolikus ügyvéd, hogy a katolikus uraságok, még a prelátusok is kénytelenek többnyire más ügyvédekre bízni ügyeiket és sokszor legkényesebb titkaikat is. Ez a helyzet indította el az új jogi iskola megalapítását. Az alapító püspök ugyanakkor segíteni akart az Eger vidéki szegénysorsú katolikus nemesi ifjúságon is, kiknek szellemi kiképzésével lendíteni akart sorsukon s óvni akarta őket az elparlagiasodástól. Nem sokkal azután, amikor a kolozsvári kollégiumban elkezdődött a jogi oktatás, Foglár György megalapította az egri jogakadémiát. 1740-et írtak akkor.

Az alapítólevél szerint növendékül csak római katolikus magyar nemesi ifjú vétethetik fel és pedig nem akármilyen, hanem csak tehetséges és jóindulatú ifjú, akitől van mit várnia a hazának. Saját költségükön azonban nem nemes származású ifjak is lehettek az akadémia hallgatói. A tanfolyam kezdetben két esztendeig tartott. Egyetlen tanár tanított, de ez nem győzte a munkát, mire még egy tanárt állítottak be.

Abban az épületben, amelyet Foglár György eredetileg jogakadémiának emeltetett, most az angolkisasszonyok leánynevelő intézete nyert elhelyezést. 1774-ig itt volt a jogakadémia, amíg a Lyceum elkészült.

A nemes alapító halála után Barkóczy püspök nemes arcélét látjuk az idő távlatán a Lyceum bölcsője felett. Ő állította fel a kétéves filozófiai tanfolyamot, majd a Szent János nyomdát is ő rendezte be a kollégium szolgálatára. A nyomda mindenkor szerves kiegészítője volt a tudományos intézményeknek, látjuk ezt a pataki és debreceni kollégiumoknál, hol akkor kezdett a

művelődés nagyobb lendületet venni, amikor a nyomda könnyen elérhetővé tette a szellemi termékeket, egyben egységesítette az iskolák tananyagát a tankönyvekben. A nemes püspök nagy koncepciójú ember volt, már egyetemen járatta az eszét.

Az iskolai év november 5-től első éveseknél szeptember 21-ig, II. éveseknél augusztus 14-ig tartott. Minden évben húsvét után nyilvános vizsga volt, aki a vizsgán elbukott, azt az intézetből kizárták. Minden délelőtt előadások után misét kellett hallgatni. A diákok díszkardot viseltek, de ezt nem volt szabad arra felhasználni, hogy egymásban kárt tegyenek. Aki kardját azért rántotta ki, hogy kárt tegyen embertársában, attól a kardot elvették és addig nem adták vissza, amíg annak viselését újra ki nem érdemelte. Az 1768-iki farsang utolsó napján véres verekedés zajlott le a juristák és a mészáros legények között, mire a püspök a kard viselését betiltotta. Nyilvánvaló, hogy a jurátusok karddal védekeztek a mészáros legények nagy ereje ellen, a püspöki betiltás mutatja, hogy sikerrel.

Az osztály előtt katalógus volt kifüggesztve, amelyen a felsorolt nevek mellett odajegyezték a diákok neveiket. A kollégium kurátora minden előadás után gondosan átvizsgálta a neveket, és ha valaki távol lévő helyett írta alá a katalógust, azt perbe fogta és volt rá eset, hogy 100 fillér pénzbüntetésre ítélte. Havonta egyszer vita volt, amelyet a díszteremben tartottak meg, hol a jurátusok már kimutathatták oroszlánkörmeiket. A kiszabott tétel felett az oppugnans és a defendens* másfél óráig vitatkozott. (* – A vita két résztvevőjének régies elnevezése megfelel a mai opponensnek – bírálónak – és (a téziseit) védő disszertánsnak

Rendkívül érdekes volt a kollégium gyakorlati oktatása. Itt jogeseteket adtak fel, a felperes s az alperes a diákok közül került ki, de diák volt a bíró és az ügyvéd is. Keddi és szombati napokon folytak le ezek a tárgyalások, amik nagy mértékben elősegítették a hallgatók gyakorlati kiképzését. Erre multhatatlanul szükség is volt, mert amint kiléptek az iskolából, azonnal ügyvédeké avatták fel őket. Így került nem egy jogi esetben egymással szembe volt hallgató és tanár.

1762-ben indult meg a mozgalom a domus universitatis felépítésére. Bécsi építész érkezett, aki a Foglár intézetet megvizsgálva azt találta, hogy az udvari szárnyát azonnal le kell bontani, mert az bármely pillanatban összedőlhet. Az új Lyceum felépítésének és a veszélyeztetett szárny lebontásának idejére az előadások szüneteltek.

Kevesen tudják, hogy az 1769-70. iskolaévben a legelső orvosi iskola Egerben nyílt meg. Markhót orvosé az érdem, aki felajánlotta, hogy ő maga ingyen tanítja a növendékeket. A tanfolyamot eredetileg 5 esztendőre tervezte. Végre a püspök elrendelte az orvosi iskola felállítását. Előadásait főleg filozófusok látogatták, de a gyakorlati előadásokat a borbélylegények is

hallgatták. Három évfolyam után megszűnt az orvosi oktatás, mert 1770-ben az egyetem orvosi karát felállították Pesten.

Az új Lyceumot a diákok 1774-ben foglalták el.

1776-ban megjelent a Ratio educationis. Tilos volt a koresolyázás és a szánkázás. Büntetései között szerepel I. fokon a virgács, II. fokon a lefokozás, vagyis az alacsonyabb osztályba való küldés, III. fokon a kicsapás. De a büntetések mellett jutalmak is szerepeltek: a majális örömeiben való részesedés, pénz és könyvjutalom.

II. József megakasztotta a békés fejlődést. A kalapos király igyekezett a tudomány ez erős várát szétrobbantani és fennkölt szellemét elsorvasztani. 1784-ben beszüntették a jogi és filozófiai tanfolyamot, mire sikertelen installációzás kezdődött. Még II. József egri látogatásától reméltek jót, de hiába. A kiürült kollégium folyosóit katonaság vette birtokába, amely csak 1799-ben vonult ki onnan. II. József halálával újra megindult az élet a kollégiumban.

1797-ben találkozunk először a carcerral. Ez szólt fél órára, több órára, több napra, összekötve olykor koplalással. A bűnösnek ráadásul kulcspénzt kellett fizetnie a pedellusnak. A büntetés egyéni faja volt az, amikor 1792-ben a katonaság kollégiumi bekvártélyozása idején megverték a diákok egy hadnagyot, mire besorozták őket. Elképzelhető, milyen pokoli életük lehetett azoknak a besorozott diákoknak, akiket a megvert hadnagy keze alá sodort végzetük. A szabadságharc idején szüneteltek a Lyceumban az előadások, mert a diákok legnagyobb része bevonult katonának. Az abszolutizmus alatt újra becsukták a Lyceumot. Pedig akkor már a kormány bevezette a magyar tanítási nyelvet. Mikor hosszabb szünet után újra megnyílt a jogtudományi szak, a tanterven az osztrák magánjog is szerepelt.

De menjünk még vissza az 1827-iki évre. Ez időben a magyar falusi oktatás ügye siralmas volt. Pedagógiának híre hamva sem volt. Az elemistákat szinte a tanítási idő felén át pálcázták. A gyenge felfogású gyereket nem célszerű tanítással, megértéssel igyekeztek oktatni, hanem büntetéssel és megszegyenítéssel. A delikvenst többen megragadták, lehúzták a padra és megbotozták. Gyakori büntetés volt az, hogy hasábfák éles szélein térdeltették őket órák hosszat. Ilyen körülmények között nem csoda, ha a gyerekek kivált a nehéz felfogásúak, rettegtek az iskolától. Hány gyereket tett tönkre egész életére az ilyen megszegyenítés, fosztott meg önérzetétől és elretentette örök időkre a tanulástól. De ne higyjük azt, hogy ez csak nálunk volt így. Dickens, a nagy angol regényíró Angliában is leírt hasonló eseteket.

Ilyen előzmények után értékeljük csak Pyrker János László érsek elhatározását, amikor 1827-ben felállította a tanítóképzőt. Az érsek kifogástalan német verseket írt, amiért Bajza és a német származású budai postamester fia: Toldy Ferenc részéről heves támadásban részesült. Jellemzésére elmond-

jük, hogy az általa épített főszékesegyház avató ünnepségén harsányan így szólt a tömeghez:

Kedves fiaim és leányaim! Jöjjetek, dícsérjük az Urat.

Milyen nemes és előkelő mozdulat volt ez, ahogyan minden páthosz nélkül az Úr imáadására szólította fel a híveket.

Ez időben a Lyceum pedellusa ellenőrizte a diákokat szállásaikon. Kilencc óra után kibújt a pedellus lyceumi szállásából és elindult a bástyákra és a diákszállások felé. Közben minden korcsmába benézett. Ha itt-ott borozgató diákokra bukkant, igyekezett eréllyel eltávolítani őket a bűnös helyről. Ez a törekvése azonban kevés esetben sikerült. A diákok borral kínálták az öregget, mire elég gyakran ő is beborozott és csak reggel felé keveredett haza. Csak ennyi kellett a diákoknak! Mikor hazafelé mentek ordítottak, tréfálkoztak, bezörgettek a kapukon. Meg is haragudott rájuk a polgárság és nem egyszer kemény összecsapásaik voltak. Dehát csak az nem értette őket, aki soha sem volt fiatal. Ma már egybeforrt polgár és diák. Eger el sem tudná képzelni életét a kedves diákarcok nélkül.

A Lyceumnak volt növendéke Gárdonyi Géza, a híres magyar író. Az Isten rabjai, Az egrri csillagok, A láthatatlan ember és annyi más nagy mű szerzője itt járta a tanítóképzőt. Törékeny, beteges szervezetű fiú volt, jellemzésére mit mondjunk mást: elégséges volt tornából. Szegény családból származott, évi 100 forint ösztöndíjat kapott. Ki hinné el, hogy a magyar irodalomnak ez a büszkesége, III. éves korában megbukott magyarból? Még akkor Ziegler Géza volt a neve. Tanára, Répássy János, akinél elbukott, azt mondta róla: Nem lesz belőle valami nagy ember, de a kenyerét meg fogja keresni.

A tanár úr nem volt jó jövőmondó, mert jövődölésének éppen a fordítottja történt. Gárdonyit csak az vigasztalta, hogy Petőfi is megbukott magyarból, mégis a legnagyobb magyar költő lett belőle. És még valami... Ha ez a bukás nagyobb teljesítményre ösztökélte őt, ha ez a bukás a magyar irodalomban és nyelvben való komolyabb elmélyedésre serkentette, akkor nem volt hiábavaló. Lehetséges, hogy a magyar tanárja többet várt tőle és szigorúbb mértékkel mérte, mint a többieket.

Az egrri Lyceum első emeleti folyosóján a falba helyezve áll az a márványtábla, amely Gárdonyi egrri tanulóéveit örökíti meg ezzel a szöveggel:

Gárdonyi Géza Az én fálum, Az egrri csillagok, Isten rabjai, A láthatatlan ember stb. halhatatlan írója a tanítói hivatásra itt, az érseki róm. kat. tanítóképző intézetben készült elő az 1878-1881. években.

Nem a Lyceumon múlt, hogy a tanítói pályán nem találta meg a boldogságot. Egerben halt meg, a vár dombjába temették, fejfája ideiglenesen hatalmas fakereszt ezzel a felírással: Csak a teste.

A Lyceum csillagász tornya a legelső volt Magyarországon. Közel száz esztendeig vizsgálták itt az éjszakai égbolt titkait. Híres csillagász volt Tittel Pál, akit Eszterházy püspök taníttatott Bécsben, Göttingában, Párizsban és Londonban. Mikor a csillagvizsgáló megszűnt, felszerelésének nagy részét Ógyallára vitték.

A könyvtár alapját gróf Eszterházy Károly püspök vetette meg. Segítségére volt Garampé bécsi bíbornok nuncius, aki Európa nagy városaiban sok könyvet vásárolt a könyvtár számára. Elemi csapás volt Paulay Wolfgang könyvtárossága, aki két kézzel boldognak és boldogtalannak osztogatta a könyveket. Az Egerben fogolyként tartózkodó francia tisztek kaptak sok könyvet, kik szabadulásuk után magukkal vitték emlékül a köteteket. A könyvtár ma 70 000 kötetet számlál 34 nyelven. Másfélszáz ősnymotatványa, 800 kézirata van, legértékesebb ezek között Mikes Kelemen törökországi leveleinek eredetije.

A múzeumot Bartakovics Béla érsek alapította. Mintegy 500 festmény van benne hazai és külföldi mesterektől, azonkívül néhány értékes rézmetszet. Régiség-gyűjteményét néhai Bartalos Gyula dr. neves régész adományozta, hol ősz és ókori leletek mellett sok az egeri vonatkozású emlék. A múzeum érdekessége Széchenyi István szürke kemény kürtőkalapja, amelyet a Tisza szabályozásánál viselt. Belül a kalapban felragasztva a Tisza térképe látható. De itt van Vörösmarty hatalmas kalamárisa, amelyet hősi költeményeinek írásánál használt.

S ha már Vörösmartynál tartunk, fejezzük be mondanivalóinkat az ő sorraival:

“Oh Eger! a sziklák nem tesznek téged erőssé,
Minden erőd a bátorság, mely hős fiaidban
Mint az örök gyémánt ragyog és nem retteg időtől.”

(A rádióelőadás szövegváltozatnak lelőhelye: OL K 615. 360. cs.)